

Izabela Bentkowska-Furman

Uniwersytet Rzeszowski

Badanie przestępczości metodą biograficzną

Barbara Toroń, 2016: *Przestępczość skazanych kobiet i mężczyzn w perspektywie biograficznej*.
Kraków: Oficyna Wydawnicza Impuls, stron 330.

W recenzowanej książce autorka podejmuje temat wpływu różnych zaburzeń, które determinują podjęcie decyzji o wkroczeniu na drogę przestępczą. Autorka odnosi się tym samym do grupy teorii drogi życiowych, odwołujących się „do poszczególnych okresów życia jednostki, zdeterminowanych przez poszczególne wydarzenia” (s.9). Z jednej strony wskazuje na zaburzenia okresu dojrzewania oraz oddziaływania środowiska rodzinnego w dzieciństwie. Z drugiej na stabilność zatrudnienia, styl życia oraz kwestie małżeńskie lub partnerskie w dorosłym życiu. Autorka dokonuje analizy zachowań przestępczych wśród skazanych kobiet i mężczyzn, zarówno odbywających karę pozbawienia wolności po raz pierwszy, jak i w warunkach recydywy. Problemy badawcze zawarte w książce dotyczą kwestii wpływu środowiska na formowanie się osobowości przestępczej, przyczyn wkroczenia na drogę przestępczą, a także adaptacji skazanych do warunków panujących w zakładach karnych oraz procesu resocjalizacji. Za podstawę teoretyczną autorka przyjmuje, sformułowaną w 1997 roku przez Glenna D. Waltersa, teorię przestępczości jako stylu życia. Dla autorki - badacza stanowi ona „fundament, który pozwala na sformułowanie istotnych problemów i poszukiwanie – na gruncie praktyki (rozumianej jako badania konkretnego wycinka rzeczywistości) – odpowiedzi na nurtujące go pytania” (s. 18).

W pierwszym rozdziale Barbara Toroń przedstawia *Kryminologiczne teorie przestępczości*. Autorka wyjaśnia czym jest przestępczość i przestępstwo w kryminologii. Zwarzywszy na tytuł książki i podjętą w niej tematykę, jest to zbyt wąskie przedstawienie tych pojęć. Niedosyt budzi także wyjaśnienie terminu przestępca, które jest opisane poprzez

zacytowanie konkretnego przepisu kodeksu karnego z pominięciem wyczerpującego komentarza. W kolejnej części autorka dokonuje zwięzłego opisu teorii przestępczości. Ciekawy, z punktu widzenia czytelnika, jest opis teorii przestępczości wywodzących się z różnych nauk: biologii, antropologii, psychologii, socjologii czy ekonomii. W omawianej książce przy opisie teorii Glenna D. Waltersa, stanowiącej podstawę badań empirycznych oraz innych teorii przestępczości, razi brak odwołania się do oryginalnych tekstów ich twórców. Tym samym, krótki opis podstaw teoretycznych dotyczących zagadnień przestępczości, wydaje się niewystarczający.

Rozdział drugi recenzowanej książki zawiera opis wybranej metody badawczej. Do zbadania zagadnienia przestępczości skazanych kobiet i mężczyzn autorka wybiera metodę biograficzną, charakterystyczną dla badań jakościowych. Tym samym dołącza do grona współczesnych badaczy przestępczości stosujących tę metodę. Jest to zgodne z postulowanym m.in. przez Charlesa E. Frazier, wykorzystywaniem w badaniach kryminologicznych „wszelkich odpowiednich metod” celem dotarcia do „empirycznej rzeczywistości”. Cytowany przez autorkę Ch. F. Frazier wskazuje jednak, że badania jakościowe są niewystarczające w badaniach kryminologicznych, stąd autorka mogła pokusić się o uzupełnienie własnych badań badaniami ilościowymi. Książka zawiera natomiast analizę zastanych danych statystycznych co wzbogaca, uzupełnia uzyskane w badaniach jakościowych dane. W dalszej części Barbara Toroń przybliży czytelnikowi w sposób wyczerpujący biografię jako metodę badań humanistycznych, wraz z jej historycznym zarysem i odmianami. Przedstawia liczne techniki badawcze m.in. obserwację, wywiad, analizę treści, autobiografię i listy, które wykorzystuje przy „badaniu zachowań przestępczych osób pozbawionych wolności (głównie recydywistów) traktowanych przez nich jako styl życia”(s. 65). Autorka podkreśla, że jej badania nie byłyby pełne, gdyby „nie przyświecał im cel praktyczny, mający na względzie poprawę funkcjonowania placówek penitencjarnych poprzez modyfikację czynności resocjalizacyjnych” (s. 66).

Rozdział trzeci zawiera opis doświadczeń badanych osób w formie analizy indywidualnych przypadków oraz ich interpretację. Stanowi on przeważającą część recenzowanej monografii, zawierając liczne cytaty osób badanych oraz ich opinie. Skromnie na tym tle jawi się zawarta na kilku stronach analiza teorii G.D. Waltersa, dotycząca przestępczości jako stylu życia w świetle zebranego materiału badawczego, która odnosi się do podstawowej tezy badawczej. Dalsze wnioski autorka prezentuje w *Zakończeniu*. Zwraca uwagę na kwestię występujących w dzieciństwie nieprawidłowości w środowisku rodzinnym,

antywzorców społecznych zachowań, które determinują w przyszłości przestępczy styl życia. Podkreśla, że w wielu przypadkach więźniowie powielają „scenariusze przegranego dzieciństwa”, doświadczają barku więzi emocjonalnej w dzieciństwie i technik właściwego wychowania.

Swoimi badaniami autorka wzbogaca wiedzę o skomplikowanym procesie wchodzenia jednostki na drogę przestępczą, która zaczyna się już we wczesnym dzieciństwie. Wskazuje na czasem „błahę” przyczyny determinujące późniejsze zachowania dewiacyjne. Co istotne, autorka zwraca uwagę na słabość działań profilaktycznych w zakresie doświadczanych przez badanych zjawisk stygmatyzacji lub marginalizacji w placówkach oświatowych. Kolejna ważna kwestia dotyczy braku właściwych warunków do nauki i wynikających stąd trudności z uczeniem się, często karanych biciem. Wywołuje to często skutek odwrotny do zamierzonego tj. ucieczki ze szkoły, kontakty z grupami kryminogennymi, a w rezultacie prowadzi do braku wykształcenia u wielu skazanych. Ważna konkluzja zawarta w recenzowanej książce dotyczy kwestii braku spełniania, przez ośrodki wychowawcze a potem zakłady karne, przypisanej im roli resocjalizacyjnej. Miejsca te stanowią bardziej „wylęgarnię” przestępców. Dokonuje się w nich wzrost lojalności wobec grupy przestępczej, zaś maleje identyfikacja osób skazanych ze społeczeństwem.

Podsumowując, podjęta przez Barbarę Toroń tematyka przestępczości jako stylu życia, wnosi wiele cennych uwag do dyskusji na temat przyczyn przestępczości, znaczenia resocjalizacji, możliwości powrotu do normalnego życia po odbyciu kary pozbawienia wolności. Autorka podkreśla, że „próba jednoznacznego określenia przyczyn zjawisk przestępczych nie jest zadaniem prostym, gdyż większość przejawów ludzkiego zachowania ma swoje źródło w całym kompleksie czynników”(s. 319). Analiza zebranego materiału badawczego pozwoliła na „wygenerowanie pewnych okoliczności(...), które sprzyjały wkroczeniu na drogę przestępczą” m.in alkoholizm, bezrobocie, trudna sytuacja materialna, ale i konsumpcyjny styl życia i chęć łatwego zdobycia środków finansowych, potrzeba życia na wysokim poziomie, egoizm (s. 320-321). Autorka zwraca ponadto uwagę, że „zbyt często analizujemy skutki, natomiast bagatelizujemy przyczyny zjawisk” (s.20) i wskazuje, że „przestępczy styl życia - to skutek nieprawidłowości, które wystąpiły w poprzedzających ten etap okresach życia człowieka” (s. 320). Autorka zwraca uwagę na rzecz bardzo istotną – przestępczość jako styl życia – jest determinowana już od dzieciństwa i umacniana zostaje w środowisku szkolnym lub w grupach rówieśniczych, zaś rozkwit przeżywa w trakcie przebywania w zakładach karnych. Barbara Toroń na podstawie przeprowadzonych badań

wskazuje, że „więźniowie inaczej postrzegają „stan przejściowy” wywołany karą pozbawienia wolności, jeżeli mają dokąd powrócić. Podkreśla, że „bez stworzenia możliwości bycia z rodziną nie zatrzymamy biegu drogi przestępczej” (s. 330). Autorka zwraca także uwagę na rolę czasu wolnego, możliwości pracy, uczestnictwa w życiu kulturalnym w trakcie odbywania kary pozbawienia wolności, tak istotnych dla procesu resocjalizacji. Wskazuje, że muszą cechować go przemyślane działania doświadczonej i wyszkolonej kadry pracowników, gdyż „od ich umiejętności, zaangażowania i wiedzy zależy bowiem w głównej mierze skomplikowany proces resocjalizacyjny, w którego istnienie wątpią nie tylko więźniowie, ale także teoretycy więziennictwa” (s. 330).

Barbara Toroń w recenzowanej książce podjęła ciekawy dla współczesnych badaczy nauk społecznych temat przestępczości, która stanowi przedmiot badań przede wszystkim kryminologii. Ze względu na interdyscyplinarność, jest jednak w polu zainteresowań różnych nauk: socjologii, pedagogiki i resocjalizacji, psychologii a także prawa. Szeroko opisana i wykorzystana w książce metoda badawcza, wpisuje się w dyskusję na temat znaczenia metody biograficznej w naukach społecznych, prezentując jej niewątpliwe walory poznawcze.